

Künye: (Çeviri Makale) Pickhan, Gertrud (2020). “Çeviri, Kültürlerarasılık ve İletişim: Doğu Avrupa’daki Yahudiler Örneği”, (Çev. Gülen, Ö.), *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.2/2, s.214-224.

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ**

**ULUSLARARASI
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES**

**MAKALE BİLGİLERİ
ARTICLE INFO**

Geliş Tarihi / Submission Date
08.11.2020

Rapor Tarihleri / Report Dates
Reviewer 1 - 22.11.2020
Reviewer 2 - 30.11.2020

Kabul Tarihi / Admission Date
07.12.2020

e-ISSN
2687-5586

**ÇEVİRİ, KÜLTÜRLERARASILIK VE İLETİŞİM:
DOĞU AVRUPA’DAKİ YAHUDİLER ÖRNEĞİ***

**TRANSLATION, INTER-CULTURAL ACTIVITY, CONTACTS:
THEMES OF EAST EUROPEAN JEWISH HISTORY**

Gertrud PICKHAN

Prof. Dr., Berlin Freie Üniversitesi

Çev. Özlem GÜLEN

Arş. Gör., Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İstanbul/Türkiye, ozlemgulen@halic.edu.tr

Öz

Ulusal bilincin güçlendirilmesi için defaatle tarihe başvurulması, sadece Doğu ve Orta Avrupa bölgeleri ile sınırlı bir durum değildir. Bunun sonucunda ise, çoğulculuk ve kültürel farklılıklar ekseriyetle arka plana atılmaktadır. Öte yandan, Yahudilerin Doğu Avrupa'daki tarihsel yaşamları, ulusal üst anlatıların dışında kalan diğer unsurların da öne çıkmasını sağlamaktadır: Çokdillilik, göç ve kültürel temas ile nitelendirilen bu unsurlara da sürekli olarak devam ettirilen çeviri çalışmaları eşlik etmiştir. Dolayısıyla, Doğu Avrupa'daki Yahudilerin yaşam biçimleri daha o zamanlardan, günümüzün post-modern anlayışı ile örtüşmektedir.

Abstract

Not only in Eastern and East-Central Europe is history increasingly being used again to bolster national self-assurance. This largely suppresses plurality and cultural differences. By contrast, the historical Jewish lifeworlds of Europe's east allow other categories than a national master narrative to come to the fore: These were characterized by multilingualism, migration, and cultural contacts, which merged with permanent processes of translation. In this, they already corresponded to the post-modern mentality of our day.**

* Pickhan, G. (2008). Übersetzung, Interkulturalität, Kontakte: Themen der osteuropäisch-jüdischen Geschichte. *Osteuropa*, 58(3), s.117-124 künyeli makalenin Almandan Türkçeye çevirisidir.

** Bkz. <https://www.zeitschrift-osteuropa.de/hefte/2008/3/uebersetzung-interkulturalitaet-kontakte/english>

Sömürgecilik sonrası çalışmalar alanında önemli bir isim olan ve “kültürel çeviri” kavramını ortaya çıkaran Homi Bhabha'ya göre, kültür ulusötesidir (transnational) ve her zaman için çevrilebilir (translational) bir özelliğe sahiptir (Bhabha, 2000, s. 257).¹ Bu noktada *translation turn* (çeviri dönemeci) ifadesinden bahsedilmesi gerekmektedir, zira çeviri türlerinin imkân ve sınırlarının araştırılması ile çeviri uygulamalarının Doğu Avrupa'daki Yahudilerin tarihi özelinde ele alınması, sadece ulusötesi tarih yazımının ilerlemesi açısından değil, aynı zamanda tarihteki kültürel iletişim ve kültürlerarasılığın daha iyi anlaşılması açısından da önemlidir. Bununla birlikte, tarih çalışmalarında yaşanan hızlı dönüşümler, tarih Musası Clío'nun bile başını döndürmekte ve zamanın ruhunun, yapılan çalışmalar üzerindeki etkisini sorgulatmaktadır. Ancak bu noktada, çoğu çeviri dönemecinin bir bakıma, özellikle yöntem çokluğuna olanak tanıdığı da unutulmamalıdır. Böylelikle, farklı disiplinlerin kapıları açılarak disiplinlerarası çalışmalara zemin hazırlanmakta ve aynı zamanda da ulusal meta tarihin sınırları aşılmaktadır.

Kültürel temaslar ile kültürel çeşitlilik ve farklılıklara gösterilen ilginin toplumsal ve bilimsel alanlarda gözle görülür oranda artmasının sebebi, hiç şüphesiz çağımızın küreselleşme olgusudur. Özellikle ticari medya organlarında “çokkültürlülük”, Avrupa değerleri ve İslam üzerine yapılan toplumsal tartışmalar, kültürel farklılıkları bilhassa kutsal ve ayrılıkçı düzlemlerde yorumlayarak kutuplaştırma eğilimi göstermesine karşın²; bilimsel temellere sahip olan çeviri metaforu, esasen bir ara mekâna, görüşmeye ve müzakereye dayanan kültürlerarası iletişime farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Çeviribilim, birkaç on yıl öncesine kadar, yalnızca filoloji ve dilbilim çalışmaları ile sınırlıydı. Ancak geleneksel çeviribilim bu süre zarfında, çeviriye bir müzakere süreci olarak odaklanarak perspektifini de genişletti. Bu duruma istinaden en iyi örneği, kitapları en çok çevrilen Avrupalı yazarlardan biri olan ve son eserlerinden birini çeviri alanına ithaf eden İtalyan göstergebilimci ve yazar Umberto Eco ortaya koymaktadır (Eco, *Quasi dasselbe mit anderen Worten: Über das Übersetzen*, 2006).³ Eserinde, çeviribilimin kültürel çalışmalar alanındaki güncel yaklaşımların da etkisiyle, karşılaştırmalı edebiyat ve kültür tarihi alanlarında kapı araladığını belirtmektedir. Ona göre, her çevirinin temelinde bir dizi müzakere süreci yer almaktadır. (Eco, 2006, s. 97-110, 228-331). Bu doğrultuda, çevirinin daima yoruma dayalı bir iletişim biçimi olduğunu ifade eden Hans-Georg Gadamer'in yanı sıra, Roman Jakobson'ın ortaya koyduğu çeviri türlerine (diliçi, dillerarası ve göstergelerarası) da atıfta bulunmaktadır. Gadamer yazılı ve sözlü çevirinin yapısal kimliğinin

¹ Kültür odaklı çeviri araştırmaları için bakınız: Bachmann-Medick, D. (2004) *Übersetzung als Medium interkultureller Kommunikation und Auseinandersetzung*. Friedrich Jäger, Jiirgen Straub (Ed.), *Handbuch der Kulturwissenschaften*: Band. 2: Paradigmen und Disziplinen (s. 449-465) içinde. Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler.

² *Perlentauchers*'in internet sayfasındaki makaleleri karşılaştırabilirsiniz: www.perlentaucher.de/artikel/3642.html

³ Eserinin İngilizce başlığı daha dikkat çekicidir: *Mouse or rat: Translation as negotiation*. London 2003.

altında bir uzlaşmanın yer aldığını belirtirken, Eco (daha tarafsız olan) müzakere özelliğini öne çıkarmaktadır (Eco, 2006, s. 267-274).⁴

Eco'nun, özellikle yazınsal çeviri alanına odaklanmasına rağmen, müzakere olarak çeviri metaforu, güncel kültür odaklı *çeviribilim* çalışmalarının da temel öğelerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu anlamda, ayrıca etkileşim ve davranış biçimleri de ön planda yer alırken dil ve iletişim sürecin yapı taşlarını oluşturmaktadır. “Cultural turn” (kültürel dönemeç) sonucunda kapsamı genişleyen filolojik-dilbilimsel çeviri araştırmaları, büyük oranda, 1990'lı yıllarda *kültürel çalışmalar alanında bir çeviri dönemecini* dile getiren ve bu minvalde, tarihi de bir araştırma alanı olarak sürece dahil eden Susan Bassnett ve André Lefevere tarafından yürütülmüştür (Bassnett & Lefevere, 1990, s. 123-140). *Sömürgecilik sonrası çalışmaların* etkisiyle, çeviri artık bir ara mekân olarak tanımlanmaya başlanmış; ayrıştırıcı sınırlar ve kutuplaşmalardan ziyade farklı uygulamalar, müzakere süreçleri ve etkileşim biçimleri ile karakterize edilmiştir. Ancak, bunların aynı zamanda güç asimetrisi, eşitsizlikler ve anlaşmazlık durumlarının etkisi altında kalması, çeviri çalışmalarının da başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmaktadır.

Filolojik-dilbilimsel çeviri yaklaşımlarının aksine, eğer çeviri tarihsel bir araştırma kapsamında incelenmek isteniyorsa, bir sonuç olarak değil, süreç olarak ele alınmalıdır. Bu çerçevede, çevirinin ara mekânlarında yer alan tarihi aktörlerin iletişimi ve etkileşimlerinin göz önünde tutulması gerekmektedir. Bunlar arasında, anlama süreçlerini oluşturan aşağılık hissi, reddedilme ve yanlış anlaşılmanın yanı sıra hiyerarşik güç ilişkileri ile hegemonya ve üstünlük iddiaları da yer almaktadır. Hatta bu faktörler, genellikle bir yeniliğe ulaşabilmenin önkoşullarıdır (Pickhan, 2003).

Kültür bir iletişim biçimi ve göstergebilim, işaret ve anlam sistemlerinin birer parçası olan göstergelerin ve anlamların yer değiştirmesi olarak idrak edildiğinde (Eco, 1987); sınır bölgelerinde, kültürlerarası temas noktalarında ve çok etnikli imparatorluklarda (tarihsel) iletişim süreçlerinin incelenmesi açısından çevirinin oynadığı anahtar rol daha da gün yüzüne çıkmaktadır.⁵ Bu noktada davranışsal yaklaşım, iletişimin akabinde oluşan kişilerarası motivasyonu ön plana çıkarmaktadır; fakat bu durum yalnızca eski zamanlardaki insanlar arası ilişkiler yoluyla edinilen bilgiler için geçerlidir. Öte yandan, sistem teorisine dayanan iletişim araştırmaları, iletişim sistemlerinde anlamlı içeriklerin aktarılabilmesi için arabuluculuk süreçlerinin, medyanın ve ulaşımın gerekli olduğunu

⁴ Bkz. Jacobson, R. (1959) *Linguistic aspects of Translation*. Reuben A. Brower (Ed.), On Translation. (s. 232-239) içinde. Cambridge ve Gadamer, H.G. (1960) *Wahrheit und Methode: Dritter Teil*. Tübingen, özellikle s. 362-365.

⁵ Christophe von Werdt, iletişim araştırmaları ve bunların Doğu Avrupa tarihindeki uygulamalarına yönelik genel bir bakış sunmaktadır: von Werdt, Christophe (2002) *Komunikat (oder Einleitung)*. Nada Boskovska et. al. (Ed.), Wege der Kommunikation in der Geschichte Osteuropas. (s. XI-XX) içinde. Köln. Carsten Goehrke'ye Armağan eserinde yer alan iletişim tarihi konulu makalelerde tarihteki çeviri uygulamaları ve alanlarına yapılan atıflarda, konuyla ilgili pek çok örnek bulabilirsiniz.

savunmaktadır (Lerg, 1995). Bu bağlamda, kelimelerin kökenini irdelemek yerinde olacaktır: Almandaki “übersetzen” (çevirmek) kelimesi gibi, Latince'deki “translatio” kelimesinin de uzamsal bir boyutu vardır. Buna istinaden Umberto Eco şunları ifade etmektedir:

“Latinedeki *translatio* kelimesinin ilk anlamları hem “aktarma, değişiklik” hem de “yerini değiştirme, taşıma” iken, kelime daha geniş anlamda para aktarımı, bitki aşılama ve eğretileme ifadelerini de karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Biz ise ancak Seneca'nın sayesinde bu kelimenin bir dilden diğer dile yapılan çeviri faaliyetini ifade ettiğini görüyoruz. Aynı şekilde, *traducere* kelimesinin de temel anlamları “iletmek” ve “dönüştürmek”tir. Hatta Orta Çağda *translatio imperii* ifadesi, imparatora özgü gücün Roma'dan Germen dünyasına aktarılması anlamında kullanılmıştır” (Eco, 2006, s. 278).⁶

Çeviri metaforunun etimolojik kökeni göz önüne alındığında, etnolog James Clifford'ın göç, sürgün, diaspora ve yolculuk kavramlarını, çağdaş “çeviri terimleri” ile açıklaması ve “yer değiştirme uygulamaları” üzerine odaklanması mantıklı görünmektedir (Routes, 1997). Doris Bachmann-Medick ise bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Bu bağlamda, sistemli karşılaştırma birimlerinden ziyade somut uygulamaların belirleyici olduğu bir çerçeve düzenlenmektedir. Bu aynı zamanda da değişen kültür anlayışıyla birlikte ortaya çıkan mekânsal paradigmanın da uygulanması için bir girişim niteliğindedir: Göç, melezlik, kültür katmanları ve çeviriler de bilimsel inceleme yöntemlerine ve araştırma usullerine dahil edilmektedir” (Bachmann-Medick, 2004, s. 460).

Buna paralel olarak, Bachmann-Medick aynı zamanda sömürgecilik sonrası çalışmalarda kültürel çevirinin bir aracı olarak gelişen üçüncü alan konusunun da üzerine eğilmiştir (Bachmann-Medick, 1998).

Avrupa tarihine bakıldığında, çevirinin kültürel bir yöntem olarak, özellikle egemenlik ve sömürge yapıları ekseninde geliştiği görülmektedir (Bachmann-Medick, 2004, s. 451-453)⁷. Öncelikle çevirinin aracılık ettiği yabancı kültürlerin temsili, Avrupa'daki hegemonyaya dayalı güçlerin gelişmesini tetiklemiş ve bu durum yönetilen kesim üzerinde üstünlük iddia edilmesini de beraberinde getirmiştir. Sömürgecilik sonrası çalışmaların bulguları incelendiğinde, bu yönetim yapılarının, tıpkı melezlik gibi çevirinin de bir direniş aracı olarak kullanılabilirdiği ve sömürgeciliğe ait “öteki” söyleminin kırılabildiği bir ortam da sunmuştur. Örneğin, bu durum Çarlık Rusya'sındaki Rus olmayan etnik grupların, büyük Rus liderlerinin emperyalist sömürgecilik projelerine karşı gösterdikleri farklı tepkilerde gözlemlenebilmektedir (Baberowski, 1999).

⁶ Eco, bu eserin 6 numaralı açıklama notunda şunları dile getirmektedir: “Bugün Yunanistan'da, ülke çapında faaliyet gösteren bir nakliye şirketinin her iki yanında da metaphorá yazan büyük kamyonlarını görmek oldukça çarpıcı.”

⁷ Ayrıca aynı yayında, Wolf Lepenies'e atıfta bulunarak, Avrupa'nın bir “Avrupa çeviri imtiyazına” ve hatta bir çeviri tekeli varsayımıyla bağlantılı özgün bir çeviri kültürüne sahip olduğunu öne sürmektedir (s. 451-452).

Özellikle Habsburg İmparatorluk tarihi alanında kullanılmış olan sömürgecilik sonrası araştırma türlerinin aktarılabirliği konusu ile bağlantılı olarak (Feichtinger, 2003), son zamanlarda, sömürge durumunun genelleştirilmesi ve Doğu Avrupa'daki heterojen modern öncesi yapıların sürekliliği açısından karşı karşıya kalınan tehlikelere değinilmektedir; öyle ki bu sebeple araştırmaların hayata geçirilmesi de zorlaşmaktadır (Kreiten, 2006). Ancak sömürgecilik sonrası düşünce biçimleri, tarih çalışmalarında hala yer tutan “yöntemsel milliyetçilik” söz konusu olduğunda fayda sağlayabilmektedir. Hatta ulusötesi tarih yazımında dahi, milliyetçi düşünce biçimleri devam ettirilmektedir. Kiran Klaus Patel, ulusötesi tarih yazımı alanında yayımlanan makalesinde, ulus-devlet ve milliyetçi duyguların bu yeni yaklaşımda da “merkezi ve belirleyici konumunu koruduğunu” belirtmektedir (Patel, 2004, s. 632).⁸ Öte yandan, sömürgecilik sonrası düşünce biçimleri, milliyetçi söylemlerde kültürün sabit, tanımlanabilir ve sınırlandırılabilir bir unsur olmaktan ziyade, sürekli değişen bir etkileşim ve iletişim bağlamı olarak oynadığı merkezi rolü görmemizi sağlamaktadır.

Yahudilerin Doğu Avrupa ve Orta Avrupa'daki tarihi, çevirinin tarihsel süreçlerinin görünür kılınması açısından oldukça elverişli görünmektedir. Bu çerçevede bu konu, üç başlık altında değerlendirilmeye alınabilir: Çokdillilik, “çoklu modernlikler” ve göç.

Çokdillilik: İki Savaş Arası Dönemde Polonya'daki Yahudiler

Chone Shmeruk, iki savaş arası dönemde Polonyalı Yahudilerin dilsel yönelimlerini (Yidce, İbranice ve Lehçe) “modern üç dilli bir kültürün tarihsel modeli” olarak görmüştür (Shmeruk, 1989). Lehçe sürdürülen ilkökul eğitiminin yanı sıra, ulusal dilin kullanımının artması sebebiyle de, Yidce 1930'larda nüfuzunu nispeten kaybetmesine karşın, savaş zamanlarında dahi Polonyalı Yahudilerin büyük çoğunluğu için *mame loshn* (anadil) olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak, 1930'lardaki dilsel gelişmelerle ilgili güvenilir bilgiler bulunmadığını söylemek yanlış olmamakla birlikte, 1931 yılında yapılan nüfus sayımına göre Yidce, Lehçe ve İbranice dilini konuşan kişilerin oranları sırasıyla yüzde 80, 12 ve 8 olarak belirlenmiştir (Shmeruk, 1989, s. 287-288).

İki savaş arası dönemdeki Polonyalı Yahudiler üzerine yapılan bir araştırmaya göre ise, bu sonuçlar belli açılardan şüphe uyandırmaktadır. Bununla birlikte, dil meselesine siyasi anlamlar yükleyen modern propagandada da öngörüldüğü üzere, diller çoğunlukla, iki bileşenli bir tercih ilkesinin uygulandığı bağımsız ve rekabetçi sistemler olarak görülmektedir. Buna karşın, dinamik olarak ortaya çıkan çokdillilik olgusu ve beraberinde getirdiği karmaşık çeviri süreçleri hala

⁸ Ayrıca, uluslararası tarihe atfedilmiş olan Jürgen Kocka'ya Armağan eserinde, pek çok makalenin ele aldığı konu “ulusun önemi”dir; Bkz. Budde, G. ve diğerleri (2006). *Vorwort*. Budde, G. ve diğerleri (ed.), *Transnationale Geschichte. Themen, Tendenzen und Theorien* (s. 11-14) içinde. Göttingen.

yeterince dikkate alınmamaktadır. Nitekim, Jerzy Tomaszewski, anadili Lehçe olan Yahudi nüfus oranının, nüfus sayımında belirtilen sonuçlardan daha düşük olduğunu varsaymakta ve bu düşüncesini, insanların Polonya hükümetine bağlılıklarını göstermek adına “Lehçe” konuştuklarını söylemiş olabilecekleri iddiasıyla savunmaktadır (Tomaszewski, 1985, s. 47-48). Diğer taraftan, Ezra Mendelsohn ve Chone Shmeruk ise Lehçe konuşan kişi sayısının, nüfus sayımındaki oranlardan daha yüksek olduğu görüşünde olup özellikle İbranice için sunulan oranın oldukça fazla olduğunu düşünmekte ve bunun arkasında Siyonizm'e yönelik siyasi bir bağlılığın yattığından şüphelenmektedirler (Mendelsohn, 1983, s. 30-32) (Shmeruk, 1989, s. 288). Michael Steinlauf ise, 1931 yılında Lehçe yayımlanan Yahudi gazetelerinin, ulusal farkındalığı yaratmak amacıyla, insanlara Yidce veya İbraniceyi anadil olarak kullanmaları için yaptığı çağrılara dikkat çekmektedir (Steinlauf, 1989, s. 234).

Hiç şüphesiz, iki savaş arası dönemde Polonya'daki devlet okullarına gitmeleri, özellikle Yahudi gençler arasında Lehçenin giderek daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır. Yine de, İkinci Polonya Cumhuriyeti'nde Lehçenin, Yidcenin yerini belli oranda almaya başlaması ve buna istinaden, yakın bir gelecekte bu dilin tamamıyla yok olmasına sebep olabileceği ihtimali ise soru işaretleri barındıran bir önermedir. Zira, Yahudi karşıtlığının yaygın olduğu bir ortamda, okulda geçirilen birkaç yıl muhtemelen bir dilde kapsamlı değişiklikler yaratmak için yeterli değildir. O zamana değin, büyük oranda desteklenen dilsel Polonlaştırma, özellikle eğitimli vatandaşlarla sınırlı olan sınıf temelli bir olgu olup olmadığı da göz önüne alınmamaktaydı. 1931 yılındaki nüfus sayımında Polonyalı Yahudiler toplumsal düzlemde şu şekilde sınıflandırılmıştı: En yüksek orana sahip olan alt orta sınıf nüfusun ortalama %64,5'ini, işçiler %22,5'ini, serbest çalışanlar ve entelektüeller %10'unu ve üst sınıf %3'ünü oluşturmaktaydı (Mendelsohn, 1983, s. 27).⁹

Lehçenin Yahudilerin gündelik hayatındaki etkisinin istatistiksel veriler bazında kayıtlara neredeyse hiç geçirilemediği bir gerçektir. Buna karşın, Chone Shmeruk genel itibarıyla, Yidce, Lehçe ve İbranice alt sistemlerinin birbirinden ayrı değil aksine etkileşim içinde olduğu, dinamik bir gelişme seyreden dilsel-kültürel bir çoğuldizgenin var olabileceği fikrini tartışmasız olarak kabul etmektedir. Çünkü çokdillilik, Polonyalı Yahudilerin sahip olduğu ortak bir olgudur (Shmeruk, 1989, s. 309-311).¹⁰ Shmeruk'un Polonyalı Yahudilerin çokdilli ve etkileşime dayalı dil dünyalarına ilişkin görüşlerine bakıldığında, bu durumun çeşitli çeviri süreçlerini de beraberinde getirdiği söylenebilir. Keza, bu alandaki araştırmaları da hala devam etmektedir.

⁹ Nüfusun çoğunluğunu kapsayan alt sınıf ekseriyetle küçük ticaretçilerden, zanaatkarlardan ve işçilerden oluşmaktaydı.

¹⁰ Shmeruk, Yid kültürünün büyük oranda gelişme katettiğini düşünmektedir.

“Çoklu Moderniteler”: Doğu Avrupa’da Değişimin Elçisi Olarak Yahudiler

Yaşamının ilk on iki yılını (1923-1935) Varşova’da, Polonyalı Yahudilerin üç dilli kültürel ortamında geçiren Shmuel Eisenstadt, “çoklu moderniteler” düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Almanca çevirisi çerçevesinde, çeviri sürecindeki müzakere boyutunu ön plana çıkaran bu terimi, Shmuel Eisenstadt şu sözleriyle açıklamaktadır: Terimin Almanca çevirisinde, çevirmenin seçtiği “Vielfalt der Moderne” (modernliğin çeşitliliği) (Eisenstadt, 2000) ifadesi, pek çok seçenek arasındaki tek olası dilsel değişken olup yine de anlamsal bir farklılığa sahiptir. Asıl terim modern kültürel dönüşümlerin çokluğuna dayanmasına karşın, Almanca çevirisinde bu terim parçalanmış bir moderniteyi ifade etmektedir. Çokdillilik ise, bir dilden diğerine kolayca geçebilme becerisi ile ilişkilendirilmektedir. Farklı dilsel dünyalar arasında aracılık görevi üstlenmek de buna örnek teşkil etmekle birlikte, bu becerinin gerektirdiği zihinsel kıvraklık, (post) modern insanların temel “kabiliyetlerinden” biridir.

Dil değişimi ve çok dillilik sadece Doğu ve Orta Avrupa’nın değil aynı zamanda Yahudi tarihinin de temel unsurlarıydı (Diner, 2003).¹¹ Bu bölgedeki geleneksel tarım toplumlarında, Yahudiler belki de modernitenin en önemli araçları olmuşlardır. Buradaki gruplaşma için, Yuri Slezkine iki benzetme yapmaktadır. Bunlardan biri hareketli, çokdilli ve değişime açık Merkürçüler, diğeri ise durağan ve kendi halinde olan Apollonculardır. Bu benzetme ile bir kez daha, Yahudiler ve modernite arasındaki çoğunlukla kabul gören ilişkinin de altı çizilmektedir (Slezkine, 2006). Slezkine, kitabında Yahudileri, Sovyet modernizminin işlevsel elitleri olarak ele almaktadır. Burada söz edilen toplumsal ilerleme ise, dil değişimi ile de ilişkilidir. Gabriele Freitag, Yahudi asıllı Rusların Moskova’ya göçüne ilişkin şunları ifade etmektedir:

“Yahudilerin Rusça konuşulan ortamlardaki kültürel uyum oranı (...), Sovyetlere mensup olan pek çok Yahudi göçmen özelinde Sovyet devletine aidiyetin, Rus kültürel ortamına duyulan aidiyet ile bütünleşmiş olduğunu göstermektedir. Gerçekten de, her ikisini de birbirinden ayırmak zordur. Birçok Yahudi’ye göre, Rusçaya duydukları aidiyet aynı zamanda Sovyet rejimine bağlılıklarını da ifade etmektedir” (Freitag, 2004, s. 278).

Moderniteyi bir kültürel program olarak yorumlayan Eisenstadt’ın görüşlerine kulak verildiğinde, Doğu ve Orta Avrupa toplumlarında “kültür elçileri” olan Yahudilerin geleneksel aracılık ve çeviri becerilerini kullanarak 19. ve 20. Yüzyıldaki değişim ve modernleşme süreçlerini

¹¹ Dan Diner, ulus-devletler zamanında sınırlar ve uluslararası düzlemlerde rol oynayan Avrupalı Yahudilerin modern öncesi konumunun, modernite sonrasının kozmopolit kültürlerine geçiş sürecine tekabül ettiğine yönelik halihazırda bir tez ortaya koymuştur. Ancak, çokdillilik olgusu geri planda kalmaktadır.

ne ölçüde şekillendirdikleri sorusu zihinlerde canlanmaktadır. Bu durum da keşfedilmeyi bekleyen bir başka konudur.

Göç ve Sürgün

Göç, sürgün ve yolculuk kavramlarının en önemli “çeviri terimleri” arasında yer aldığı düşünöldüğünde, Yahudi tarihinin pragmatik önemi ortaya çıkmaktadır: “Göç, Yahudi tarihinin bir parçası değil, onun ta kendisidir” (Gartner, 1998, s. 107). Bu durum özellikle de 1880’lerde başlayan ve 1925 yılına değin Atlantik üzerinden ABD’ye bir milyondan fazla insanın gelmesiyle sonuçlanan Doğu Avrupa’daki kitlesel Yahudi göçünde gözlemlenmektedir. Christoph Schmidt ve Tobias Brinkmann, 2005 yılında Doğu Avrupa ve Amerika tarihinin pek çok açıdan yeterince incelenmediği ve birçok temel sorunun çözüme kavuşturulamadığı konusunda hemfikirdir (Schmidt, 2005, s. 128) (Brinkmann, 2005, s. 100). Ekonomist ve Nobel Ödölü sahibi olan Simon Kuznets’in 1975 yılında kaleme aldığı eser bugün dahi temel eser olarak kabul edilmektedir (Kuznets, 1975).¹² Kuznets de Doğu Avrupa’da (1901 Harkov) doğmuştur ve 1922 yılında, babasının 1907’den beri yaşadığı ABD’ye göç etmiştir. Bu minvalde, kendi ailesinin geçmişı üzerine de araştırmalar yapmıştır. Kuznets, yaptığı araştırmalar sonucunda ise, Büyük İskender döneminde artan Yahudi karşıtı kısıtlama ve baskılar ile II. Nikolay döneminde artan ve ivme kazanan Yahudi göçünün, devletin muhafazakâr ve aristokrat temsilcilerinin ekonomik ve sosyal değışimlerin tehditkâr boyutlarına verdiği birer cevap olduğunu savunmaktadır (Kuznets, 1975, s. 88).

Bu politikanın etkileri bir kez daha, “marginal men” (marjinal insanlar) olarak da adlandırılan değışim aktörleri ve modernleşme araçlarının sahip olduğu riskli konumu gözler önüne sermektedir. Sosyal psikoloji alanından alınan “marjinal insanlar” terimi, sahip oldukları normlar ve değerler bakımından aynı anda iki farklı gruba ait olabilen ve bu nedenle iki veya daha fazla kültürel yapılanma arasındaki sınırdaki hareket eden kişilerin deneyimlerini ifade etmektedir. Genellikle “marjinal insan”, “kültürel elçi” kavramıyla eşanlamlı olarak kullanıldığı için, burada çeviri türü de örtük çeviridir. Bu durum ise, Kuznets’in Doğu Avrupalı Yahudi göçmenlerin Kuzey Amerikada’ki iş piyasasına başarılı entegrasyonu açısından “becerilerin aktarılabilirliği”ni belirleyici bir unsur olarak görmesine benzemektedir. Zira, söz konusu Yahudilerin birçoğu, kentsel bölgelerde istenen ve becerilerini hızlıca yeni alanlara aktarabilen iyi yetişmiş kabiliyetli işçilerdir (Kuznets, 1975, s. 106).

Sosyo tarihsel sorulara ek olarak, Schmidt ve Brinkmann göçün antropolojik ve ampirik boyutlarını da 1925 yılına kadar süren Doğu Avrupa’daki kitlesel Yahudi göçü açısından araştırma alanı olarak belirlemektedir (Schmidt, 2005, s. 136) (Brinkmann, 2005, s. 103). Ayrıca, göçmenlerin

¹² Ancak, Kuznets demografi ve sosyo-ekonomik yapılar gibi diğer etkenlerin de belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir.

gündelik ortamını oluşturan kültürel etkileşimler ve çeviri mekânı da göz önüne alınmalıdır. Yeni gelen insanlar “yeni dünya”da ne tür davranışlar sergilemişlerdir?¹³ Eski ve yeni ev arasındaki hayatı şekillendiren duygusal faktörler nelerdir? Geçmişteki deneyim ve beceriler, yeni ortamlara nasıl aktarılmaktadır? Ve son olarak: Yeni gelen insanlar ABD kültürünü nasıl şekillendirmiştir?

Adı “Shtetl’den Broadway’e” olan bir sanat yapıtı, Doğu Avrupalı Yahudi göçmenlerin Amerikan eğlence sektöründeki rolünü yansıtan keyifli bir örnektir. Burada iki sahne oldukça dikkat çekicidir: Sahnelerin birinde, Marx Kardeşlerin bir filminden yapılan bir alıntı görülmektedir; bu sahnede flüt çalarak insanları arkasından sürükleyen Harpo’nun caz müzik eşliğinde siyahi müzisyenleri kenar mahallelerden alıp sokaklara, insanların içine çektiği izlenmektedir. Diğer sahnede ise, büyük bir siyahi caz müzisyeni olan Cab Calloway’nin, Yahudilerin aracı rolüne saygısını göstermek için klezmer ezgileri ile caz müziği harmanlayarak bir ilahi ifadesi olan “Yasha mitn fidl”i söylediğine şahit olunmaktadır. Çeviri çalışmaları da muhtemelen bundan daha iyi bir şekilde açıklanamazdı.

¹³ Bir diğer örnek için bkz. Michels, T. (2005) *A Fire in Their Hearts: Yiddish Socialists*. New York, Cambridge, Mass., London.

Kaynakça

- Baberowski, J. (1999). Auf der Suche nach Eindeutigkeit: Kolonialismus und zivilisatorische Mission im Zarenreich und in der Sowjetunion: Kolonialismus als Objekt der Moderne. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 482-504.
- Bachmann-Medick, D. (1998). Dritter Raum: Annäherung an ein Medium kultureller Übersetzung und Kartierung. C. Breger , & T. Doring (Ed.) içinde, *Figuren der/des Dritten. Erkundungen kultureller Zwischenräume* (s. 19-36). Amsterdam, Atlanta.
- Bachmann-Medick, D. (2004). Übersetzung als Medium interkultureller Kommunikation und Auseinandersetzung. F. Jäger, & J. Straub (Ed.) içinde, *Handbuch der Kulturwissenschaften. Band 2: Paradigmen und Disziplinen* (s. 449-465.). Stuttgart, Weimar.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). The Translation turn in Cult. S. Bassnett, & A. Lefevere (Ed.) içinde, *Translation, History , and Culture* (s. 123-140). London.
- Bhabha, H. (2000). *Die Verortung der Kultur*. Tübingen.
- Brinkmann, T. (2005). Jewish Mass Migrations between Empire and Nation State. *Przegląd Polonijny*, 99-116.
- Diner, D. (2003). Geschichte der Juden. Paradigma einer europäischen Historie. G. Strouzh (Ed.) içinde, *Annäherungen an eine europäische Geschichtsschreibung* (s. 85-103). Wien.
- Eco, U. (1987). *Semiotik: Entwurf einer Theorie der Zeichen*. München.
- Eco, U. (2006). *Quasi dasselbe mit anderen Worten: Über das Übersetzen*. München.
- Eisenstadt, S. (2000). *Die Vielfalt der Moderne*. Weilerswist .
- Eisenstadt, S. (2000). *Die Vielfalt der Moderne*. Weilerswist .
- Feichtinger, J. v. (Ed.). (2003). *Habsburg postcolonial. Machtstrukturen und kollektives Gedächtnis*. Innsbruck.
- Freitag, G. (2004). *Nächstes Jahr in Moskau! Die Zuwanderung von Juden in die sowjetische Metropole 1917—1932*. Göttingen.
- Gartner, L. (1998). The Great Jewish Migration. Its East European Background. *Tel Aviver Jahrbuch für deutsche Geschichte*, 107—133.
- Kreiten, I. (2006). "Postcolonial Studies" und die Osteuropawissenschaften. H-NET und H-Soz-Kult : <https://www.hsozkult.de/conferencereport/id/tagungsberichte-1504> adresinden alındı

Kuznets, S. (1975). Immigration of Russian Jews to the United States: Background and Structure. *Perspectives in American History*, 35-124.

Lerg, W. (1995). Theorie der Kommunikationsgeschichte. R. Burkart, & W. Hömberg (Ed.) içinde, *Kommunikationstheorien. Ein Textbuch zur Einführung* (s. 204-229). Wien.

Mendelsohn, E. (1983). *The Jews of Central Europe between the World Wars*. Bloomington.

Patel, K. K. (2004). Überlegungen zu einer transnationalen Geschichte. *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 625-645.

Pickhan, G. (2003). Wan ich frolich sy so hebbe ich dy gerne: Grundmuster der interkulturellen Alltagskommunikation zwischen Deutschen und Russen im Gesprächsbuch des Tönnies Fonne (1607). *Jahrbuch der Berliner Wissenschaftlichen Gesellschaft* (s. 167-185) içinde.

Routes, J. (1997). *Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, London.

Schmidt, C. (2005). Zur Neubewertung der jüdischen Emigration aus Osteuropa in die USA vor dem Ersten Weltkriege. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 128-137.

Shmeruk, C. (1989). Hebrew — Yiddish — Polish: A Trilingual Jewish Culture. I. Gutman, J. Reinharz, & C. Shmeruk (Ed.) içinde, *The Jews in Poland between Two World Wars* (s. 285-311). Hanover, London.

Slezkine, Y. (2006). *Das jüdische Jahrhundert*. Göttingen.

Steinlauf, M. (1989). The Polish-Jewish Daily Press. *Polin*, 219-245.

Tomaszewski, J. (1985). *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918-1939*. Warszawa.